VIII. BAŽNYČIOS IR VIENUOLYNAI

78 pav. Bažnyčios (1) ir vienuolynai (2):
Fig. 78. Churches (1) and monasteries (2):

1 – Biržai (žr. IX), 2 – Kaunas, 3 – Pašaminė, 4 – Trakai, 5 – Vilnius (ir IX).

ŽVALGYMAI VILNIUJE, ŠV. KOTRYNOS BAŽNYČIOS APLINKOJE

Linas GIRLEVIČIUS

2005 m. atlikti archeologiniai žvalgymai Šv. Kotrynos bažnyčios (G 226K1P) aplinkoje ir Benediktinių vienuolyno ansamblyje (G 226KP) Vilniuje. Buvo atliekami pamatų hidroizoliavimo darbai, įrengiamos naujos bei rekonstruojamos inžinerinių tinklų trasos.

Šv. Kotrynos bažnyčios ir Benediktinių vienuolyno ansamblis pradėtas kurti XVII a. pradžioje, kai LDK kancleris J. K. Chodkevičius 1618 m. pasikvietė į Vilnių vienuoles benediktines. Jam panaudoti senesni gotikiniai ir renesansiniai namai. Manoma, kad dabartinė bažnyčia stovi dviejose ankstyvose posesijose, XVI a. antrojoje pusėje priklausiusiose Vilniaus tijūnui P. Giedraičiui bei Vilniaus ir Ašmenos vėliavnešiui Povilui Ostrovskiui (žr. E. Purlys, Vilniaus senamiesčio 27-ojo kvartalo Š dalies užstatymo raida (XV a. pradžia – 1618 m.), *Architektūros paminklai*, V., 1984, t. IX, p. 28–30). 1619–1622 m. pastatyta pirmoji nedidelė mūrinė bažnyčia, 1640–1650 m. ji gerokai išplėsta, 1641 m. pastatyta Šv. Apvaizdos koplyčia. 1655 m. per karą su Maskvos ir Ukrainos kazokų armija bažnyčia stipriai apdegė. 1670–1694 m. bažnyčia atstatyta buvusioje vietoje. 1741–1773 m. vykusios rekonstrukcijos metu bažnyčia įgavo dabartinę išvaizdą (žr. *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, V., 1988, t. I, p. 182–184).

1986–1987 m. Šv. Kotrynos bažnyčios viduje atlikti archeologiniai tyrinėjimai (vad. V. Daminaitis). Jų metu nustatyta, kad pirmoji bažnyčia buvo medinė, apie 7,3 m pločio, su plytų grindimis. Bažnyčia statyta ant medinių polių, įleistų į žemę. Vidurinėje bažnyčios dalyje ištirti 6 XVII a. pabaiga – XVIII a. pradžia datuoti griautiniai kapai. Po senosios bažnyčios grindimis aptiktos XVI–XVII a. pradžia datuotos geležies ir spalvotų metalų lydymo krosnys (žr. V. Daminaitis, Archeologijos tyrimai Vilniaus Šv. Kotrynos bažnyčioje, *Kultūros paminklai*, V., 2000, t. 7, p. 53–56). 2003 m. archeologinius žvalgymus Benediktinių vienuolyno teritorijoje ir Moniuškos skverelyje atliko archeologė D. Luchtanienė. Tiesiamos šiluminės trasos vietoje, S. Moniuškos skvere, prie vienuolyno tvoros ištirti keturi Antrojo pasaulinio karo vokiečių karių palaikai, skvere fiksuoti XVIII–XIX a. pastatų mūrinių pamatų fragmentai. 2004 m. atlikti žvalgymai į ŠV nuo pagrindinio bažnyčios fasado. Aptikti mūrinių pamatų fragmentai. Atkasus didesnę pamatų atkarpą, nustatyta, kad pamatai datuojami XVII a., aptikta XVII a. archeologinių radinių.

2005 m. didžiausios apimties žemės kasimo darbai buvo atliekami renovuojant ir įrengiant naujas nuotekynės atkarpas. Šių darbų metu į PR nuo Šv. Kotrynos bažnyčios pastato aptikta mūrinių pastatų liekanų. Dalis šių pastatų pažymėti 1737 m. (J. M. Fiurstenhofo) Vilniaus miesto plane. Vienas pastatų ištęstas, orientuotas ŠR–PV kryptimi. Žvalgymų metu nustatyta, kad jis buvo apie 11 m pločio. Pastato ŠR dalis (galbūt priestatas) buvo be rūsio, jame buvusioje patalpoje – plytų grindys (viršaus H_{abs} apie 108,40 m). Plytos degto molio, gelsvos spalvos, 30–31x15–15,5x6,5–7 cm dydžio, su išilginėmis

braukomis. Pagrindas plytų grindiniui buvo iki 50 cm storio, įrengtas iš statybinio laužo – panaudoto kalkių skiedinio, plokščiųjų čerpių duženų, plytgalių. Sluoksnyje aptikta XVI a. antrąja puse – XVII a. pradžia datuojamų maureskos, vazos, įgaubto kvadrato ir kitais ornamentais puoštų plokštinių koklių ir dubeninių koklių fragmentų. Žemiau buvę sluoksniai datuojami XV–XVI a. Smėlio įžemio paviršius šioje vietoje yra apie 2,6 m gylyje (H_{abs} 107,05–107,10 m). Kito pastato aptikti tik vienos ŠV–PR kryptimis orientuotos pamatų sienos likučiai. Mūrinio pastato likučiai aptikti greta Šv. Apvaizdos koplyčios. Tai neaiškaus datavimo mūrinė siena, statmena bažnyčios pastato PV fasadui. XVII a. datuojamų mūrinių konstrukcijų aptikta priešais bažnyčios pagrindinį fasadą. Bažnyčios ŠR rūsyje ir prie bažnyčios apsidinės dalies aptikta žmonių kaulų. Dalis jų datuojami XX a. pirmąja puse.

Archeologiniai žvalgymai Šv. Kotrynos bažnyčios aplinkoje bei Benediktinių vienuolyno didžiajame kieme atlikti maždaug 435 m^2 plote. Jų metu aptikta XV–XX a. radinių. Žvalgytose vietose įžemis pasiektas 1,7–3,5 m gylyje, kai kuriose vietose jis nepasiektas ir maždaug 4 m gylyje. Vyraujanti žmogaus ūkinės veiklos nepaliesto grunto (įžemio) viršaus aukštis buvo apie H_{abs} 107,00 m. Ankstyviausias kultūrinio sluoksnio horizontas datuojamas XV a. Didelėje dalyje žvalgytos teritorijos, vietose, kur kultūrinis sluoksnis nesuardytas, 1,2–1,4 m gylyje nuo žemės paviršiaus atkastas maišyto žvyro sluoksnio viršus. Šio sluoksnio storis – iki 50 cm. Autoriaus nuomone, jis susidaręs XVII a. rekonstruojant bažnyčią, galbūt kasant duobes rūsiams. Archeologiniai žvalgymai suteikė naujos medžiagos sklypo raidos tyrinėjimui, ji leis numatyti gaires ateities tyrinėjimams šioje Vilniaus senamiesčio dalyje.

SURVEY OF THE VICINITY OF ST. CATHERINE CHURCH IN VILNIUS

During the St. Catherine church reconstruction archaeological surveying of its vicinity was performed as well. Finds dating to the 15th – 20th century were discovered. In the plots investigated the sterile soil was reached at the depth of 1.7 to 3.5 m; is some spots it was failed to be reached even at the depth of 4 m approximately. The earliest horizon of the cultural layer was datable to the 15th century. Human bones were found. They were investigated by the Vilnius University anthropologists. During the archaeological survey various brick constructions were excavated and recorded. These were foundations of different buildings or their fragments. Most of these buildings dated to the 17th – 18th century.